

Marta HOFFMANN 

Uniwersytet Jagielloński

marta1990.hoffmann@uj.edu.pl

RECENZJA NUMERU 6/2022 ROCZNIKA „TEORIA POLITYKI”

Najnowszy numer rocznika „Teoria Polityki” pod redakcją Tomasza Pugacewicza i Leszka Sobkowiaka poświęcony jest analizie polityki zagranicznej jako jednemu z najdynamiczniej rozwijających się obszarów w nauce o stosunkach międzynarodowych. Redaktorzy umiejętnie połączyli w nim nie tylko pokazanie najnowszych trendów w zakresie analizy polityki zagranicznej, ale także prezentację niezachodnich ujęć tego tematu oraz osiągnięć polskich badaczy w tej niezwykle ważnej subdyscyplinie. Tom ma przejrzystą strukturę składającą się z czterech zasadniczych części.

Pierwsza część jest poświęcona głównym teoretycznym problemom analizy polityki zagranicznej. Artykuł Liv Frank oraz jej współpracowników pt. *If Foreign Policy Paradigms Were on the Research Agenda...* otwiera tom, nakreślając teoretyczny, a co za tym idzie, metodologiczny wymiar analizy polityki zagranicznej jako podejścia badawczego w nauce o polityce. Badacze skupiają się przede wszystkim na opisanu trzech głównych wymiarów analizy polityki zagranicznej: celów, wartości oraz tożsamości. Takie rozróżnienie wprowadza bezcenny porządek w tym dynamicznie rozwijającym się obszarze badawczym i pozwala na samoidentyfikację badaczy prowadzących pogłębiony namysł w tej materii. Co więcej, autorzy pierwszego rozdziału przytaczają również cztery główne metody badawcze pozostające w orientacji badań jakościowych, które najczęściej wykorzystywane są do prowadzenia analiz w określonym obszarze tematycznym. Z kolei Stefano Guzzini, autor wielu często cytowanych prac poświęconych konstruktywistycznym koncepcjom *power*, zamieścił w szóstym tomie „Teorii Polityki” tekst pt. *„Vision of Itself” in Foreign Policy Analysis: From the Role of Ideas to Identity and Recognition*, który poświęcony jest problematycznemu pojęciu tożsamości w polityce zagranicznej. Pojęcie to, stosowane także przez Henry’ego Kissingera, sprawia wiele kłopotów teoretykom wywodzącym się zarówno z tradycji racjonalistycznej, jak i konstruktywistycznej. Guzzini trafnie zauważa, że o ile racjonałiści tacy jak Robert Keohane czy Judith Goldstein nie mogą w przekonujący sposób odtworzyć relacji

pomiędzy czynnikami ideacyjnymi a praktyką polityki zagranicznej, o tyle konstruktywistom, przyzwyczajonym do kontekstualizacji zjawisk międzynarodowych, przedmiot analizy nierzadko „wymyka się z rąk”. W tekście zawarta jest także głęboka analiza pojęcia tożsamości na gruncie konstruktywistycznym, która wyraźnie akcentuje jego procesualność oraz niestabilność. Zdaniem autora, aby nadać temu pojęciu bardziej operacjonalizowany wymiar, konstruktywiści odnoszą je do idei bezpieczeństwa ontologicznego bądź do praktyki dyplomatycznej, w efekcie czego tożsamość nabiera charakteru okazjonalnego i intersubiektywnego. Należy z całą mocą podkreślić, że tom został znacząco wzbogacony o tekst klasyka teorii ról Stephen’a Walkera, który w artykule *Binary Role Theory and Levels of Role Change in World Politics: When Do Leaders Make a Difference?* przygląda się problemowi zmiany roli w polityce zagranicznej. Zakładając, że każdy aktor odgrywa wybraną z ograniczonej puli rolę na arenie międzynarodowej, zmiana w tej przestrzeni byłaby spowodowana wewnątrznie lub zewnątrznie motywowaną zmianą roli danego aktora międzynarodowego. Walker podejmuje się dogłębnej analizy mechanizmów prowadzących do tej zmiany, które mogą się rozgrywać bądź na poziomie przyjmowania na siebie danej roli, bądź wytwarzania jej, bądź odgrywania. Autor ilustruje swój punkt widzenia przykładami relacji Wielka Brytania – Iran oraz Stany Zjednoczone – Iran w latach 1950-1953. Pokazują one, że w procesie tworzenia i odtwarzania roli szczególne znaczenie przypada liderom politycznym oraz prezentowanym przez nich typom przywództwa.

Druga część szóstego tomu „Teorii Polityki” koncentruje się wokół najistotniejszych wątków poruszanych przez empirycznie zorientowanych przedstawicieli analizy polityki zagranicznej. Marijke Breuning w artykule zatytułowanym *Investigating Leaders: Integrating the Study of Individuals in Foreign Policy Analysis and International Relations* podjęła temat dialogu pomiędzy badaczami stosunków międzynarodowych a analitykami polityki zagranicznej w kontekście znaczenia jednostek w obszarze polityki międzynarodowej. Jak zauważa autorka, poziom jednostkowy wciąż jest pomijany w szerszej debacie nad czynnikami kształtującymi dynamikę stosunków międzynarodowych do tego stopnia, że jest on nazywany „zagubionym poziomem” analizy stosunków międzynarodowych. Jednocześnie obszar analizy polityki zagranicznej obfitował i wciąż obfituje w próby teoretycznego i empirycznego zrozumienia emocji, wartości, a nawet stanów psychicznych liderów politycznych, mających w wielu przypadkach decydujący wpływ na kształt polityki zagranicznej danego państwa. To właśnie w tym obszarze wypracowane zostały takie narzędzia metodologiczne jak choćby analiza cech przywództwa autorstwa Margaret Hermann, czy też analiza kodu operacyjnego, które z powodzeniem mogłyby być zastosowane w nauce o stosunkach międzynarodowych. Breuning słusznie wskazuje, że zainteresowanie tymże poziomem analizy w internacjologii rośnie od końca lat 90. minionego wieku i prowadzi do czerpania ze współpracy wzajemnych korzyści, jak choćby na polu dalszego rozwijania teorii na temat indywidualnych determinantów polityki zagranicznej, operacjonalizacji zmiennych, a także empirycznych analiz zachowań poszczególnych liderów politycznych. Wątek ten do pewnego stopnia kontynuuje Eva Michaels w tekście *Renewing Realist Constructivism: Does It Have Potential as a Theory of Foreign Policy?*. Artykuł jest ciekawym

przykładem powrotu do skądinąd nieco zapomnianego tematu realistycznego konstruktywizmu zaproponowanego przez Samuela Barkina. Michaels stawia pytanie nie tylko o użyteczność takiego podejścia w analizie polityki zagranicznej, ale także o jego miejsce w teorii stosunków międzynarodowych. Autorka dokładnie analizuje główne punkty krytyki wysuwanej pod adresem propozycji Barkina, by płynnie przejść do opisanania użyteczności perspektywy realistycznego konstruktywizmu do badania polityki zagranicznej. W związku z różnicami pomiędzy założeniami teoretycznymi obydwu paradygmatów Michaels koncentruje się na poziomie politycznej *praxis* jako tym, który może odnieść najwięcej korzyści z aliansu pomiędzy klasycznym realizmem a konstruktywizmem. Realizm, ze swoim skupieniem na mechanizmach podejmowania decyzji politycznych, stanowi tutaj dobrą przeciwwagę dla przeteoretyzowanego konstruktywizmu, którego przedstawiciele zainteresowani są głównie problemem politycznego sprawstwa w stosunkach międzynarodowych. Ta obserwacja stanowi dla badaczki punkt wyjścia do zaproponowania nowych obszarów w analizie polityki zagranicznej, w których omawiany wariant konstruktywizmu może okazać się szczególnie użyteczny, czyli: status wiedzy badacza, mechanizmy przyczynowości oraz sposoby porównywania przypadków w poszczególnych studiach. Podając przykłady studiów Waltera Carlssnaesa, Boba Jessopa i Richarda Neda Lebow, zasadnie argumentuje, że realistyczny konstruktywizm w ujęciu Barkina może być świetnym punktem wyjścia do analiz metateoretycznych stojących u podstaw empirycznych badań nad polityką zagraniczną. Temat pomysłowego łączenia teorii podjęła również Magdalena Kozub-Karkut, która w swoim artykule *Towards a Theoretical Synthesis: Supplementing Two-Level Games with Role Theory* zaproponowała intrygującą syntezę pomiędzy teorią gier dwupoziomowych Roberta Putnama a klasyczną teorią ról autorstwa Kalewiego Holstiego. Jak sama wskazuje, jej ambicją nie było proste połączenie obydwu podejść, ale ich twórcze przetworzenie tak, aby słabsze strony jednego były rekompensowane przez silniejsze strony drugiego. Autorka tym samym odpowiada na istotną, w moim odczuciu, potrzebę wzbogacenia podejścia Putnama o bardziej empirycznie zakorzenione pojęcie ról odgrywanych przez aktora na poziomie międzynarodowym. Zastosowanie tego syntetycznego ujęcia jest szczególnie nieocenione w procesie badania polityki zagranicznej, która jest kwintesencją połączenia pierwiastka narodowego i międzynarodowego. Przytaczając przykłady choćby wewnętrznej debaty w Zjednoczonym Królestwie odnośnie do Brexitu, a także polityki zagranicznej prezydenta Baracka Obamy, autorka ukazuje z jednej strony, że rola aktora jest konstruowana w tym samym czasie przez czynnik zewnętrzny oraz wewnętrzny, a z drugiej, że każdy ruch w dwupoziomowej grze jest determinowany w znacznym stopniu przez wewnętrzne procesy definiowania i kontestacji obecnej roli aktora. Tym samym autorce udało się zapełnić jedną z istotniejszych luk w analizie polityki zagranicznej. Kończący tę część tekst *Power and Narcists – Ideal Types of States Based on Their Sources of National Power, Extraction Capability and Foreign Policy Behaviour* Mateusza Filarego-Szczepanika jest formą nowego odczytania typologii Hansa Morghentaua, który podzielił strategie polityki zagranicznej państw na te zorientowane na *status quo*, na imperialistyczne oraz na narcystyczne, czyli dążące do wzmocnienia swojego prestiżu na arenie międzynarodowej. Filary-Szczepanik

idzie krok dalej i tę ostatnią kategorię dzieli na „młodych” i „starych” narcyzów, które to pojęcia opisują stan polityki zagranicznej aktora po zapewnieniu *status quo* w świecie bądź po wywalczeniu dla siebie pozycji imperialisty. W ten sposób autor tworzy dwie opozycje: imperialista vs. „młody” narcyz oraz zwolennik *status quo* vs. „stary” narcyz, i pogłębia tym samym klasyczną typologię Morghentaua, który znacznie mniej miejsca w swojej analizie poświęcił problemom międzynarodowego prestiżu. Obecnie tocząca się wojna w Ukrainie, jak wskazuje autor, jest dobrym punktem wyjścia do głębszego namysłu nad tym istotnym wymiarem polityki zagranicznej.

Trzecia część tomu koncentruje się wokół niezachodnich ujęć analizy polityki zagranicznej takich jak tekst *Dueling Personalities and Leadership Styles: Gül, Erdoğan, and the Parliament in Turkey's Policymaking during the 2003 Iraq War* autorstwa Barişa Kesgina, który stanowi niezwykle cenne uzupełnienie tomu o niezachodnie koncepcje analizy polityki zagranicznej, często zdominowanej przez dyskurs amerykański i europejski. Biorąc pod uwagę fakt, że Turcja jest kluczowym partnerem Stanów Zjednoczonych na wschodniej flance NATO, analiza jej polityki zagranicznej z użyciem narzędzi wypracowanych przez tureckich badaczy jest kwestią nie do przecenienia. Autor porównuje dwa typy przywództwa politycznego na przykładzie działań dwóch następujących po sobie premierów, czyli Abdullaha Güla oraz Recepta Tayyipa Erdoğan'a wobec wojny w Iraku w roku 2003. Korzystając z wypracowanej przez Margaret Hermann analizy cech przywództwa, autor bardzo dokładnie porównuje dwie kombinacje zmiennych opisujących style polityki zagranicznej obydwu przywódców, po to, by dojść do wniosku, że znacząca reorientacja polityki zagranicznej, jaka miała miejsce właśnie w przypadku Turcji względem wojny irackiej, była bezpośrednią konsekwencją zmiany indywidualnych cech przywódczych polityków. Co istotne, Kesgin nie zatrzymuje się na etapie prostego opisu omawianej zmiany, ale uważnie analizuje cały proces, który doprowadził do radykalnej reorientacji stanowiska Turcji wobec wojny. Tym samym ukazuje on praktyczne zastosowanie analizy polityki zagranicznej jako podejścia łączącego pierwiastek indywidualny oraz międzynarodowy. W kolejnym tekście w ramach tej części przedstawione zostały również mniej oczywiste zastosowania omawianego podejścia. Artykuł Emiliana Kavalskiego pt. *India's Indo-Pacific Gambit: An Awkward Power Striving for Status* pokazuje, że mimo rygorystycznego zastosowania analizy dyskursywnej do analizy polityki zagranicznej badacz czasem będzie zmuszony do kontekstualizacji swoich wniosków. Indie, jedna z największych potęg gospodarczych na świecie, w retoryce swojej polityki zagranicznej wciąż balansują pomiędzy rolą potęgi regionalnej a rolą potęgi światowej. Mimo że nastroje polityczne coraz wyraźniej świadczą o tym, że państwo to chce się sytuować na drugim końcu tej dychotomii, to jednak analiza realnych posunięć w indyjskiej polityce bezpieczeństwa sprawia, że potęga Indii wciąż pozostaje swoistym konstruktem, który znajduje swoje uzasadnienie jedynie w odniesieniu do wybranych aspektów polityki zagranicznej.

Czwarta część tomu zwraca uwagę na polskie osiągnięcia w omawianej subdyscyplinie i otwiera ją tekst Anny Umińskiej-Woronieckiej „*We Were Taken on the Ride*”: *Leadership Traits Analysis in the Circumstances of International Crisis – the Decision of Aleksander Kwaśniewski in the Context of Intervention in Iraq*. Artykuł podąża kognitywnym

tropem analizy polityki zagranicznej zarysowanym już przez Kęsgina w omawiamy to-
mie i podejmuje się wnikliwej eksploracji indywidualnych cech prezydenta Aleksandra
Kwaśniewskiego, które miały wpływ na decyzję o przystąpieniu Polski do wojny w Ira-
ku. Stosując analizę cech przywództwa, autorka dochodzi do wniosku, że wspomniana
decyzja była nie tyle wynikiem presji Stanów Zjednoczonych na Polskę, ile wypadkową
dążenia do utrzymania władzy polskiego prezydenta oraz jego zaufania w możliwość
wpływu na zewnętrzne wydarzenia. Analiza polityki zagranicznej może mieć również
wymiar normatywny, jak można się przekonać po lekturze tekstu Tomasza Pawłuszki
pt. *The Foreign Policy of Poland and the Problem of Political Rationale*. Pawłuszko po-
kazuje współczesną politykę zagraniczną Polski jako teren upolitycznionego konfliktu,
w którym spójną wizję strategii międzynarodowej zastępuje się priorytetami określonej
koalicji rządzącej, przez co brakuje jej orientacji na cele długofalowe. Autor opisuje dwie
główne orientacje w polskiej polityce zagranicznej, które określa jako „konserwatywną”
i „liberalną”. W związku z różnicami pomiędzy tymi orientacjami odnośnie do geopo-
litycznej roli Polski w Europie, struktury głównych partnerów międzynarodowych, ce-
lów polityki zagranicznej oraz zestawu środków, jakimi należałoby je osiągać, autor tek-
stu proponuje alternatywną „trzecią drogę” nazywaną „konstruktywistyczną”. Zabieg
ten nawiązuje do IV debaty interparadygmatycznej w stosunkach międzynarodowych
z lat 90. minionego wieku, kiedy to neorealizmowi i neoliberalizmowi został przeciw-
stawiony paradygmat konstruktywistyczny kładący nacisk na rolę czynników ideacyj-
nych w stosunkach międzynarodowych. Według autora „konstruktywistyczny zwrot”
w polityce zagranicznej miałby, w dużym skrócie, polegać na osiągnięciu celów postu-
lowanych przez „konserwatystów” przy zastosowaniu narzędzi postulowanych przez
„liberałów”. Ta inspirująca propozycja pokazuje, że analiza polityki zagranicznej wciąż
nie wyczerpała tematów wchodzących w skład przedmiotu jej zainteresowania. Ostatni
tekst tego numeru przygotowany przez Tomasza Pugacewicza i zatytułowany *Foreign
Policy Analysis in Post-Cold War Poland: History, Teaching, Institutions, Westernization,
and Theoretical Approaches* stanowi syntetyczne, ale jednocześnie znacznie pogłębione
podsumowanie stanu analizy polityki zagranicznej w Polsce rozumianego także jako
obiekt refleksji naukowej. Autor nie tylko nakreśla historyczne przesłanki wykrystaliz-
owania się analizy polityki zagranicznej jako niezależnego obszaru badawczego w Pol-
sce, ale przede wszystkim śledzi długą drogę, jaką musieli pokonać politolodzy oraz
internacjolodzy, by obszar ten znalazł się w programach nauczania uczelni wyższych.
Nie każdy zdaje sobie sprawę z tego, że wysiłek ten obejmował nie tylko tworzenie pod-
ręczników z zakresu polityki zagranicznej, ale także tłumaczenie prac autorów kluczo-
wych dla nauki o stosunkach międzynarodowych, takich jak Kenneth Waltz, Immanuel
Wallerstein, Robert Keohane czy Alexander Wendt. Pugacewicz w precyzyjny sposób
pokazuje także twórczą adaptację najważniejszych dla analizy polityki zagranicznej idei
przez polskich ekspertów w dziedzinie stosunków międzynarodowych jak choćby Te-
resę Łoś-Nowak, Jerzego Ciechańskiego czy przedstawicieli nowego pokolenia takich
jak Błażej Sajduk czy Magdalena Kozub-Karkut. Autor dopełnia tak zarysowany obraz
wycienieniem głównych nurtów i wątków pojawiających się w polskich publikacjach na-
ukowych dotyczących analizy polityki zagranicznej.

Podsumowując, szósty tom rocznika „Teoria Polityki” ukazuje analizę polityki zagranicznej w pełnym bogactwie jej znaczeń oraz mnogości jej teoretycznych i empirycznych zastosowań. Zgromadzone w numerze teksty nie są sumą luźno połączonych artykułów oscylujących wokół tematyki analizy polityki zagranicznej, ale stanowią przemyślaną i perfekcyjnie zorganizowaną całość, która pokazuje tę analizę jako kluczowe podejście w naukowej refleksji nad kluczowymi problemami współczesnego świata, a także nad rolą Polski w nieraz zagmatwanych stosunkach międzynarodowych. Model ten jednocześnie koresponduje z samą ideą polityki zagranicznej, której teoretyczny projekt, niezależnie od poszczególnych interpretacji, jest syntezą pierwiastka międzynarodowego oraz narodowego.

Marta HOFFMANN – obroniła doktorat w 2021 roku w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego (tytuł: *Medykalizacja jako narzędzie budowania pozycji międzynarodowej WHO*). Kierownik projektu badawczego pt. *Strategie medykalizacyjne Światowej Organizacji Zdrowia* sfinansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w konkursie PRELUDIUM (2018-2021). Zainteresowania naukowe: konstruktywizm w stosunkach międzynarodowych, socjologia medycyny ze szczególnym naciskiem na procesy medykalizacji na świecie i ich wymiar instytucjonalny, organizacje międzynarodowe oraz rola wspólnot epistemicznych w polityce międzynarodowej.